

Міністерство освіти і науки України
Управління освіти виконавчого
комітету Полтавської міської ради
Гімназія №8 імені Панаса Мирного
Полтавської міської ради

О. Б. Наконечна
**Від екологічної
компетентності
до гармонії з
природою**

Полтава 2022

Наконечна О.Б.
учитель біології
Гімназії №8 імені Панаса
Мирного
Полтавської міської ради,
спеціаліст вищої
кваліфікаційної
категорії, «старший учитель»,
педагогічний стаж —26 років.

У методичному посібнику аналізуються форми і методи екологічного виховання здобувачів освіти основної і старшої школи. Розкрито суть та доцільність використання цих методів в освітньому процесі, з метою активізації пізнавальної діяльності школярів та розвитку екологічної компетентності.

Методична розробка розкриває особливості проведення уроків серед природи, тематичних екскурсій, природоохоронних заходів, акцій, екологічних ігор та свят.

Додатки містять фотоматеріали, які є фактичним підтвердженням проведеної автором роботи.

Матеріал посібника цікавий та актуальний в умовах сьогодення і може бути використаний учителями біології та студентами педагогічних вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

Ірина Козіна, заступник директора з НВР
Гімназії №8 імені Панаса Мирного Полтавської
міської ради, учитель вищої категорії, старший
учитель.

Любов Севастьян, консультант ЦПРПП
Полтавської міської ради.

Рекомендовано до друку рішенням

Управління освіти виконавчого комітету
Полтавської міської ради

Протокол № _____ від _____ 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 4

РОЗДІЛ 1. ФОРМИ І МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	6
1.1 МЕТА І ЗАВДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	8
1.2. ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЯК ПРОЯВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	10
1.3. ФОРМИ І МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	12
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	14
2.1. ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА, ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА У ПІЗНАННІ ДОВКІЛЛЯ	15
2.2. ЕКСКУРСІЯ - ПРОВІДНА ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	19
2.3. ЕКОЛОГІЧНІ СВЯТА, ДИДАКТИЧНІ ІГРИ, КОНКУРСИ, АКЦІЇ, ЯК ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	24

ВСТУП

«Перша дія школи – не в школі, а в природі.
Саме тут – джерело слова і розуму.»

В. Сухомлинський

Формування екологічної компетентності відбувається у процесі екологічного виховання здобувачів освіти. Щоб досягти гармонії у взаємовідносинах людини і довкілля необхідно не лише опанувати програмовий матеріал предметів природничого змісту, а й набувати практичних умінь і навичок з метою приймати зважені рішення і усвідомлювати їх наслідки для навколишнього середовища.

Мета даної методичної розробки – допомогти вчителю, ефективно використовувати різні форми і методи екологічного виховання, для формування екологічної компетентності у здобувачів освіти.

Основні завдання методичної розробки:

- акцентувати увагу на важливості екологічного виховання ;
- розкрити особливості застосування окремих методів;
- надати зразки різних екологічних заходів для проведення в 5-11 класах.

Актуальність теми полягає в тому, що формування екологічної компетентності вимагає систематичної пізнавальної діяльності, результатом якої є життєвий досвід, в основі якого буде екологічне мислення і культура відповідального природокористування.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів учителями біології та студентами природничих факультетів педагогічних вищих навчальних закладів, при плануванні уроків та батьками учнів з метою розуміння сучасного освітнього процесу і підвищення пізнавального інтересу дітей.

У збірці представлені матеріали: сценарії екологічних свят, виступу шкільної екологічної агітбригади «Барвінок», розробки уроків серед природи, екскурсії екологічною стежкою.

Автор вдячна за цікаві думки і корисні поради, висловлені рецензентами.

РОЗДІЛ 1. ФОРМИ І МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасні масштаби екологічних змін

створюють реальну загрозу для життя людей, що робить актуальною проблему охорони природи, тому екологічне виховання є пріоритетним серед інших напрямків виховної роботи.

У базовому стандарті середньої освіти перелічені основні ключові компетентності. Серед них можна виокремити таку як екологічна компетентність, яка є складовою наскрізної змістової лінії – екологічна грамотність і здорове життя. Розвиток цієї компетентності, у поєднання з іншими, сприятиме вихованню гармонійно розвинутої особистості.

Значні напрацювання в галузі екологічного виховання були закладені в працях видатних педагогів Г. Ващенко, К. Ушинського, В. Сухомлинського.

У творчій спадщині В. О. Сухомлинського розглядаються питання різного змісту освіти й виховання. Особливу увагу педагог приділяв урокам розвитку мислення на природі. Ці уроки давали учням знання ті самі, що й в школі, але саме спостереження за природою, перебування в безпосередній близькості до об'єктів рослинного і тваринного світу сприяло розвитку мислення, фантазії, збагачувало словниковий запас, розширювало світогляд, створювало піднесене позитивне емоційне ставлення до процесу навчання.[9]

Екологічне виховання - систематична

педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у здобувачів освіти екологічної культури та формування екологічної компетентності.

Екологічне виховання передбачає вивчення природи, як середовища життя людини, та її зацікавленість у збереженні цілісності довкілля.[10]

Естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності. Важливу роль у розвитку екологічної компетентності відіграє залучення учнів до різноманітних екологічних акцій, конкурсів. Природоохоронна робота, спрямована на розвиток навичок правильної поведінки в природі, адже екологічна культура і дбайливе ставлення до довкілля – складові екологічної компетентності і ознака гармонійно розвинутої особистості. [10]

1.1 МЕТА І ЗАВДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Низький рівень екологічної свідомості і відповідно культури суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва.

Екологічна криза, що виникла через непередумане господарювання людини, змушує змінити своє ставлення до довкілля. Цій меті покликана служити система екологічного виховання. Отже, уміння робити висновки про стан довкілля, осмислювати екологічні явища, розумно взаємодіяти з природою це – головна мета екологічного виховання.

Завдання екологічного виховання:

- оволодіння знаннями про закономірності природи;
- розвиток пізнавальної активності;
- формування умінь і навичок безпечної діяльності людини у довкіллі;
- виховання любові до природи, прагнення берегти, і примножувати її багатства;

Зміст екологічного виховання полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності.

Екологічна освіта та виховання дітей включає вивчення природи рідного краю, його історії, практичну роботу зі збереження природи, усвідомлення обмеження споживання вичерпних природних ресурсів.

Екологічна освіта повинна починатися з перших років життя людини і має бути

безперервною протягом всього життя. Рівнем оцінки екологічної освіти та виховання школярів є розвиток екологічної свідомості та мислення, на основі яких формується екологічна культура.

1.2. ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЯК ПРОЯВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасне законодавство про освіту визначає компетентність як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [ч. 15. Ст. 1. ЗУ «Про освіту»] [3]

Екологічна компетентність виступає показником якості екологічного виховання і включає в себе навчання та екологічну культуру людини.

Екологічне виховання розвиває в особистості екологічну свідомість і мислення, а на основі екологічного мислення і свідомості формується екологічна культура, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи.

Екологічна культура – напрям людської діяльності та мислення, сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, які

забезпечують рівновагу в системі «людина–довкілля» і від якого істотним чином залежать природне існування сучасної цивілізації, її сталий розвиток. [2]

Екологічна культура – це рівень сприйняття людиною природи, ставлення до навколишнього світу й оцінка свого місця у ньому.[5]

Сьогодні не існує чіткого визначення поняття екологічної культури, але дослідники схиляються до думки, що основними складовими цього поняття є:

- інтелектуальний компонент;
- ціннісний компонент;
- діяльнісний компонент.

Інтелектуальний компонент передбачає накопичення певної суми екологічних знань, необхідних для розуміння природних процесів і явищ.

Ціннісний компонент – це відповідний рівень екологічної свідомості людини, що впливає на її поведінку по відношенню до довкілля.

На формування екологічної свідомості впливають: культура, традиції, особисті потреби і досвід, середовище, у якому перебуває людина.

Діяльнісний компонент відображає готовність людини до практичної взаємодії з об'єктами природи, природоохоронних дій,

самостійність у визначенні та організації екологічно активної поведінки.

Позитивний взаємний вплив соціального і природного середовища, в житті людини, дозволяє сформувати гармонійні відносини людини і довкілля та сприяти розвитку екологічної культури.

Екологічна культура є одним із головних складових екологічної компетентності і виступає передумовою для збереження здоров'я людини та екологічно безпечних умов природного середовища.

1.3. ФОРМИ І МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Щоб екологічне виховання мало позитивний результат, воно має бути належним чином організоване, відповідати певним вимогам. У першу чергу здобувачі освіти мають розуміти, для чого вони виконують певне завдання та яким має бути результат. Робота повинна бути цілеспрямованою і корисною, що формує відчуття задоволення кінцевим результатом, та сприяє усвідомленню причетності до вирішення проблем охорони природи і забезпечує позитивну взаємодію людини і природи.

Щоб досягти поставленої мети екологічного виховання необхідно

використовувати різноманітні методи і форми. Серед методів екологічного виховання найбільш дієвими є спостереження, дослідження експеримент. Саме ці методи дають можливість пізнати природу та зрозуміти її закономірності. А ось форм екологічного виховання багато, тому кожен учитель може обрати таку, яка буде відповідати віковим особливостям здобувачів освіти, їх інтересам та можливостям.

Розглянемо де-які форми екологічного виховання.

- Екскурсії – це форма організації роботи школярів у природному середовищі, де створюються умови практичного застосування набутих теоретичних знань.
- Дидактичні ігри екологічного змісту – не лише сприяють засвоєнню певних знань, а й створюють передумови для виховання екологічної культури.
- Екологічні свята – розширюють світогляд дитини, дають можливість реалізувати основні завдання екологічного виховання.
- Виступи екологічних агітбригад та екологічних театрів – забезпечують розвиток творчих здібностей учнів і висвітлення екологічних проблем суспільства та шляхів їх подолання.
- Виконання дослідницьких проєктів – форма екологічного виховання, яка сприяє

розвитку навичок практичної дослідницької діяльності,

- Екологічні акції та конкурси – це форми роботи, які сприяють розвитку еколого-натуралістичного світогляду та пропаганді екологічних знань.

Отже, різні методи і форми екологічного виховання дозволяють максимально ефективно досягнути поставленої мети – формування екологічної компетентності на засадах дбайливого ставлення до природи, розуміння її законів, та гармонійної взаємодії людини і довкілля.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

«Освітній процес — система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості, шляхом формування та

застосування її компетентностей» [Ст. 1. ЗУ «Про освіту»]. [3] Екологічні знання, які здобувачі освіти одержують на уроках, з різних предметів природничого циклу, знаходять застосування в різноманітних видах і формах практичної діяльності, зокрема це дидактичні ігри і свята екологічного змісту, екскурсії в природу, виступи екологічної бригади, участь у конкурсах, та природоохоронних акціях.

2.1. ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА, ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА У ПІЗНАННІ ДОВКІЛЛЯ

Однією із ефективних форм екологічного виховання є екологічна стежка. Це своєрідна лабораторія в природі, де створюються умови для вивчення об'єктів і явищ в самій природі. Учасники освітнього процесу, під час перебування на маршруті екологічної стежки, визначають види рослин і тварин, з'ясовують шляхи впливу людини на довкілля, дізнаються про правила природокористування, нагромаджують досвід оцінювання характеру і результатів взаємодії людини та природи, оволодівають навичками екологічно грамотної поведінки в природному середовищі, розвивають уміння пропагувати ідеї охорони природи серед однолітків та населення, розширюють свій кругозір.

В організації і створенні екологічної стежки розрізняють такі етапи:

1. *Підготовчий.* Він починається з пошуку доступних, привабливих та найбільш інформаційно насичених ландшафтів місцевості, де організовується стежка.
2. *Розробка маршруту.* Його краще всього прокладати по вже протоптаних людьми стежках. Довжина маршруту не повинна перевищувати двох кілометрів, а тривалість екскурсії — 2,5 години (ці параметри змінюються з урахуванням віку учнів).
3. *Складання паспорту стежки.*
4. *Інформаційна складова.* Розробляються тематика та зміст повідомлень до кожної зупинки на екологічній стежці. Здійснюється підготовка екскурсіводів, краще всього 2—3 різного віку на один об'єкт. Залежно від категорії відвідувачів стежки розробляється і рівень інформації про об'єкт.

Екологічна стежка допомагає ефективно реалізувати цілий ряд питань екологічного виховання. Вона дає змогу поглиблено вивчати програмовий матеріал з біології та географії, є місцем проведення екскурсій, уроків серед природи передбачених програмою, формує у дітей почуття

відповідальності за свої дії у довкіллі, виховує доброту, чуйність любов до ближнього. [7]

МАРШРУТ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ

Зелений Гай - перлина серед парків міста,

Чарує нас його краса барвиста.

Ростуть тут клени і берізки білокорі,

Модрина, в'яз, шипшина і тополі.

А ще є липа, дуб, акація духмяна,

Каштани, бузина й горобина рум'яна.

А трави... Їх багато – не злічити!

Квітчають гай наш пишним цвітом!

Тут можна відпочити й погуляти,

Відкрити загадки природи і її вивчати.

У кожному пору Гай Зелений кличе,

Здоров'я і наснаги всім нам зиче.

Зелений гай - це справжня перлина серед парків нашого міста. Перш за все тому, що має цікаву історію, а ще тому, що наш парк - це не лише місце відпочинку мешканців міста, але й своєрідна природна лабораторія для учнів, адже саме цей парк знаходиться поблизу школи, а на його території проводяться уроки серед природи, екскурсії, які є не лише навчальними, а й пізнавальними, бо під час таких уроків є можливість вивчати рослини і тварини у їх

природному оточенні, проводити фенологічні спостереження за сезонними явищами.

На території парку прокладено екологічну стежку. Екологічна стежка має такі зупинки: «Історична», яка інформує відвідувачів про історію створення і розвитку парку Зелений Гай; «Паркова», яка розповідає про особливості зеленого будівництва; «Галявина першоцвітів» - ця зупинка є особливо цікавою тим, що перебуваючи на ній учні можуть ознайомитися з рослинами-першоцвітами, які милують око своєю красою та різноманітністю навесні. Тут можна зустріти і пшінку весняну, фіалку запашну, гусячу цибульку велику, гусячу цибульку малу, ряст порожнистий, мати-й-мачуху.

Наступна зупинка «Дендрологічна» її особливістю є ознайомлення учнів з видовим різноманіттям деревних рослин парку Зелений Гай. Дослідженнями було встановлено, що на території парку росте 28 видів дерев.

Остання зупинка на екологічній стежці – це «Антропогенна». Вона розташована таким чином, що школярі можуть бачити згарища від вогнищ, розкидане побутове сміття і це все є свідченням того, що людина безвідповідально, по-варварськи ставиться до природи нашого парку, а ще саме на цій зупинці учні повинні зробити головний висновок екскурсії по

екологічній стежці, що доля прекрасного парку, Зелений Гай, в наших руках і саме від нас залежить збереження його зеленої краси.

2.2. ЕКСКУРСІЯ - ПРОВІДНА ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

Навчальна екскурсія — це форма роботи, спрямована на вивчення учнями, при керівній ролі вчителя, певних явищ, процесів, предметів через безпосереднє їх сприймання і спостереження в природному середовищі.[2]

Завдання екскурсій: збагачувати знання учнів; встановлювати зв'язок теорії з практикою; розвивати творчі здібності дітей, їх спостережливість, естетичні смаки, актуалізувати пізнавальні інтереси. Під час екскурсії відбувається накопичення в учнів змістових уявлень, які слугують основою для формування біологічних понять. Така форма роботи забезпечує зв'язок теорії з практикою, дає змогу розглянути в натуральному вигляді біологічні об'єкти.

Навчальні екскурсії є обов'язковими та необхідними складовими освітнього процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту навчальних предметів до реального життя, спостереження та дослідження явищ природи і процесів життєдіяльності живих організмів. Екскурсії сприяють формуванню в

учасників освітнього процесу життєво необхідних компетенцій, та посилюють практичну спрямованість навчання.

Екскурсії можуть бути випереджувальними і проводитися напередодні вивчення нової теми, тематичними, комплексними, що охоплюють широке коло питань і проводяться наприкінці навчального року з метою узагальнення знань та вмінь. Екскурсії можуть мати різну мету та об'єкти.

До початку проведення кожної екскурсії вчителю слід добре вивчити об'єкт, правильно спланувати її проведення. У плані слід передбачити мету, завдання, послідовність огляду екскурсійного об'єкту. Напередодні екскурсії вчитель має ознайомити школярів із планом її проведення, поставити ряд запитань, відповіді на які учні повинні дізнатися під час огляду. З метою підвищення зацікавленості школярів екскурсією, сприяння розвитку в них ініціативи та самостійності можна запропонувати індивідуальні та групові завдання щодо вивчення окремих об'єктів, складання задач, збирання колекційного матеріалу, підготовки звітних матеріалів. Обов'язковою умовою проведення екскурсії є цільовий інструктаж учнів з техніки безпеки, правил поведінки під час переходу чи проїзду до місця екскурсії та її проведення.[7]

Під час огляду екскурсійних об'єктів учні спостерігають, виконують замальовки, записують необхідні відомості. Підбиття підсумків екскурсій може здійснюватися залежно від віку школярів у різних формах: бесіди, письмового звіту, конференції, створення проєктів, виставки малюнків або фотографій.

ЕКСКУРСІЯ В ПРИРОДУ

Наводимо приклад екскурсії в природу для учнів 5 класу. [6],[8]

Тема. РІЗНОМАНІТНІСТЬ РОСЛИН І ТВАРИН НАШОГО КРАЮ

Мета: ознайомити учнів з різноманітністю рослин і тварин та їх пристосованість до умов існування, ознайомити з типовим парковим біогеоценозом його елементами і їх взаємозалежністю; розвивати в них екологічну свідомість для формування екологічного мислення; сприяти розвитку вміння працювати в групі; виховувати любов та бережливе ставлення учнів до природи.

Завдання:

1. Вивчити видову різноманітність рослин і тварин парку Зелений гай.
2. Продовжувати формувати в учнів уявлення про різноманітність організмів своєї місцевості та їх пристосованість до умов існування.

3. Виховувати бережливе ставлення до природи.
4. Розкрити значення впливу умов існування на розвиток живих організмів.

Хід екскурсії

I. Організаційний момент.

1. Провести інструктаж з безпеки життєдіяльності щодо дотримання правил поведінки біля природних об'єктів, на маршруті.
2. Ознайомити учнів із загальною метою проведення екскурсії та її змістом.
3. Скласти і записати план роботи під час екскурсії.
4. Познайти з об'єктами дослідження (різноманітністю рослинних і тваринних організмів).
5. Розділити клас на групи, кожна з яких буде виконувати окремі завдання згідно з інструктивними картками.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Які середовища існування живих організмів ви знаєте?
2. Дати визначення що таке ґрунт, парк, рослини, тварини?
3. Які фактори необхідні для життя рослин і тварин? (Повітря, вода, світло, температура).

4. Які риси пристосованості у рослин і тварин?

Інструктивна картка № 1.

1. Вивчити склад рослин парку Зелений гай. (зробити фотографії різних видів рослин – фото гербарій)

Інструктивна картка № 2.

1. Виявити видовий склад тварин парку Зелений гай. (необов'язково їх бачити, можна зафіксувати сліди їхньої присутності)

Інструктивна картка № 3.

1. Дослідити погодні умови (світло, опади, температура повітря);

Інструктивна картка № 4.

1. Виявити риси пристосованості у рослин і тварин.

III. *Узагальнення результатів спостереження.* Учитель: коментує результати кожного завдання та робить відповідні висновки; проводить бесіду про значення впливу умов існування на розвиток живих організмів

та звертає увагу на значення живих організмів у природі; пропонує скласти пам'ятку «Як поводити себе в природі».

IV. *Підведення підсумків дослідницької діяльності*

Учитель підводить підсумки результатів роботи учнів під час екскурсії.

Відзначає найбільш активних і уважних учнів. Звертає увагу на те, що здобуті знання на екскурсії будуть використанні під час складання звіту про екскурсію.

2.3. ЕКОЛОГІЧНІ СВЯТА, ДИДАКТИЧНІ ІГРИ, КОНКУРСИ, АКЦІЇ, ЯК ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ

У своїй праці «Екологічні ігри. Посібник з екологічного виховання для дітей середнього шкільного віку» Х. Б. Димашевська зазначає: «Екологічне виховання школярів середнього шкільного віку має неодмінно поєднуватись з екологічною освітою. А це поєднання з успіхом можна здійснювати в ігровій формі навчання. Гратися люблять, як відомо усі діти і, включаючи в урок ігрові моменти, можна зацікавити навіть найпасивніших учнів.

Для розвитку творчих здібностей школярів та становлення екологічної культури учнів особливе місце займає саме ігрова діяльність. Вона формує досвід прийняття екологічно правильних рішень, засвоєння моральних норм і правил поведінки в природі, сприяє створенню зв'язку між навчанням і застосуванням знань на практиці.

Педагогічно правильно організована ігрова діяльність формує досвід, дає змогу

досягти повного його самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємоповаги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії, з розвитком почуттів любові й турботливого ставлення до її об'єктів».[1]

Отже, дидактична гра - це така колективна, активна навчальна діяльність, коли кожен учасник і команда в цілому об'єднані вирішенням головної задачі і орієнтують свою поведінку на успіх.[1] Її основними структурними елементами є:

- модельований об'єкт навчальної діяльності;
- спільна діяльність учасників гри;
- правила гри;
- прийняття рішення в умовах, що змінюються;
- ефективність застосування рішення.

Дидактичні ігри екологічного змісту допомагають уточнювати, закріплювати, узагальнювати і систематизувати знання про природу, а також дають можливість побачити цілісність окремого організму і екосистеми в цілому, усвідомити унікальність і неповторність кожного об'єкта природи, зрозуміти, що

нерозумне втручання людини може спричинити незворотні процеси в природі. [1]

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ

1. Гра «ХТО БІЛЬШЕ?»

Учні об'єднуються у 3 команди. Кожна команда одержує завдання:

- назвати тіла неживої природи;
- назвати тіла живої природи;
- назвати тіла створені людиною.

Перемагає команда, яка назве найбільшу кількість тіл.

2. Гра «ВПІЗНАЙ РОСЛИНУ»

Учні по черзі описують характерні ознаки певної рослини, а інші відгадують її назву.

3. Гра «ЕКОЛОГІЧНА ПАНТОМІМА»

Учні розподіляються на команди, одержують завдання, в якому зазначено певний екологічний термін, який потрібно показати. А інші команди відгадують.

4. Гра «ЕКОЛОГІЧНИЙ БУМЕРАНГ»

Учитель пропонує твердження. Учасники стають у коло і пускають один одному уявний

бумеранг (м'ячик, клубок ниток) і висловлюють свої аргументи, вибуває з гри, той у кого закінчилися аргументи.

Твердження. Ми не спалюємо опале листя, а компостуємо.

Аргумент. Не забруднюємо повітря.

Твердження. Ми здаємо макулатуру.

Аргумент. Бережемо ліс.

Твердження. Ми використовуємо енергоощадні лампочки.

Аргумент. Економимо кошти, електроенергію, бережемо довкілля.

5. Гра «ПРИРОДА – ВИНАХІДНИК»

Учитель пропонує учасникам гри назви різних предметів, а учні знаходять їх аналог у природі.

Багатоповерхівка – мурашник; гелікоптер – політ бабки; літак – птах; Ейфелева вежа – будова стегнової кістки; закладка для волосся – клешня краба; підводний човен – риба і т. д.

СЦЕНАРІЙ ВИСТУПУ ЕКОЛОГІЧНОЇ БРИГАДИ «БАРВІНОК»

(По черзі учасники виходять на сцену, під музику)

Привіт!

Доброго дня! Вітаємо Вас!

Юннати на сцені!

Виступити час!

(танець)

Вас вітає екологічна агітбригада «Барвінок»

Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ

ступенів №8 імені Панаса Мирного

- Багатьом відомо, що наша команда юннатів
- Натуралістична
- Молодіжна
- Екологічна
- Навчально-розважальна

РАЗОМ: Завжди оригінальна.

- Ми вас вітаємо радісно щиро
- Ми вам бажаємо щастя і миру
- Ми несем промінчик сонця
- Ми юннати природи охоронці *(під музику)*

Учень. Цей світ, як казка, як безмежне диво!

Захоплює, дивує, кличе ввись.

Життя чарівне, я така щаслива,

І ти до цього світу придивись.

Учень. В душі одразу сонечко засяє

І забринить проміння доброти,

Бо світ нас всіх, як мати, пригортає,

Лиш серденько відкрий до світла ти!

Учень. На що не глянь: на дерево чи квіти,

На пташку, що в ясній височині

Співати хочеться, і мріяти, і жити:
Все дороге і все близьке мені!

Учень. Якщо людина добре серце має,
Вона іде у світ добро творить.
В її очах любов і ласка сяє
Така людина сонечком горить!

Учень. А людина живе у світі —
Теж природи мала частина.
Без довілля не може й миті
РАЗОМ: На землі цій прожить людина.

Учень. Без повітря і без водички,
І без сонечка, й сині неба.
І без квіточки, без травички,
РАЗОМ: Та природу — вивчати треба!

Учень. Щоб не скривдити, не зламати,
А в гармонії з світом жити.
То ж, природу нам треба знати,
РАЗОМ: Бо прийшли ми у світ — любити!
ЗВУЧИТЬ ПІСНЯ (В. Брежнева «Любовь спасет мир»)

Світ, в якому ми живем,
Занедбаний людьми,
Повільно помирає...
Вже нема на картах плям,
Людина тут і там

Лише про гроші дбає
Приспів:
Піднімемось дружно ми,
Скажемо: не треба!
Не нівечить ні води,
Ні землі, ні неба!
На сполох ми б'єм:
Одуматись час!
Батьки, бережіть
Нашу землю для нас
Ти ліс не рубай,
Річок не загрязни,
Уникнуть не пізно
Страшної біди

Що ті люди наробили —
Забруднили всі річки,
Знищили ліси, спалили,
Замулили потічки...

А в повітрі дим гуляє,
Чад і морок — скрізь біда...
І живе все пропадає,
Ледве Сонце проглядає...

Все ті люди занедбали:
І поля, й річки, й ліси,
І сади всі повсихали,
Вже нема ніде краси.

Лиш стирчить одне бадилля
З бур'янів... та кропива.
Люди знищили довкілля,
Навіть пташка не співає...

Але й нам несила жити
Серед попелу й сміття.
Що тепер, скажіть, робити?
Це, хіба, для нас життя?
Занедбали все, спалили,
Засмітили всі поля.
Бо природу не любили...
Плаче матінка-земля.

ЗВУЧИТЬ ПІСНЯ (І. Білик «Мы будем
вместе»)

Перед нами природа чари
відкриває,
І захоплено співає моя душа
Сили прибувають, хочеш жити
ти,
Ти лишень багатство це
прибережи!
Приспів:
Земля єдина – ми знаєм
Такої в світі не має
Кожна людина хай дбає,
Бо планета найкраща, ми
знаєм.

Щоб до життя нам повернути річку;
Трудитись треба всім чимало.
Не лити бруд їдкий в водичку
І не кидати, що попало.
Розчистити дзвінкі джерельця,
Навкруг дерева посадити.
Прийняти біль ріки до серця
І все це треба вже робити!

А в ліс прийшов, то не сміти.
У лісі не господар ти,
А лише гість. Поводься чемно,
І не кричи, як звір, даремно.
А лиш тихенько говори,
Пляшки, кульки ти прибори.
Тваринам все це не потрібно,
Людині ж має бути стидно.

Не рви квіток, нехай цвітуть.
Маленькі бджілки там живуть,
Жучки і оси п'ють нектар,
Бо ж квітка — це природи дар!
Бо квітка — це жива краса,
На ній збирається роса.
Вона і радує, й дивує...
А зло хай квітку не марнує.

А вогнище — велике лихо.
Тому з вогнем поведься тихо.

І не пали у лісі, в полі.
З вогнем не грайся! Вже доволі!
Все спалахне від нього вмить.
Звір, пташка, ліс — усе згорить!
Загине все в вогні страшному,
Людина теж загине в ньому.

Метелики, неначе квіти,
Але не треба їх ловити.
І хоч вони тваринки дрібні,
Та квітам просто необхідні.
Ще й радість та красу дають.
Нехай живуть, нехай живуть!
Не треба їх тобі ловити.
Усе приходить в світ, щоб жити!

Пташки щебечуть і літають,
Чому ж у клітці не співають?
Тому співають, що літають,
Щебечуть, бо свободу мають.
А в клітці що? Немає волі,
Ні вітерцю, як в чистім полі.
Ні неба, ні дощу немає.
У клітці пташечка вмирає...

Легені Землі — це зелені ліси!
Без них ні повітря нема, ні краси.

Тому про планету хай кожен подбає,
Не нищить ніхто хай дерев, не ламає.

Всім людям потрібно дерева садити,
Щоб дихати свіжим повітрям, щоб жити.
Тож висадіть всюди деревця малі.
Учіться творити добро на Землі!

Повітря забруднюють дим і заводи,
І це завдає всім великої шкоди.
Бо гинуть дерева, травичка і квіти,
Хворіють частенько дорослі і діти.

Та й листя, й гілляччя не треба палити,
Завісу із диму не треба робити.
Бо цим ви природі наносите шкоду,
Ще шкода від диму легеням народу.

Людина жива, як і дерево, й квітка,
Як білка, їжак і маленька чечітка.
Вона без повітря не може прожити,
Їй хочеться спати і їсти, і пити...

Людина — це витвір живої природи,
Як пташці, солодкий їй запах свободи.
І щоб у довкіллі здоровому жити,
Людині потрібно природу любити.

Ми знаємо про слабкі сторони суспільства

Ми в силах змінити бодай щось!

Адже кожна маленька дія – це внесок у велику справу!

Яскравим прикладом досягнень нашої команди є...

НАШІ СПРАВИ:

1. Щорічно беремо участь у Всеукраїнських акціях «До чистих джерел», «Парки -легені міст і сіл» та «Зелений паросток майбутнього»
2. Є переможцями у міському конкурсі по зборі і сортуванню сміття.
3. Як нагороду одержали смарт-бак для роздільного збору сміття.
4. Проводимо агітаційну роботу серед місцевого населення у мікрорайоні школи.
5. Не залишилися ми осторонь акції «Батарейки-здавайтеся!»
6. Використовуємо для освітлення енергозберігаючі лампочки.
7. Прагнемо відмовитися від поліетиленових пакетів та пластикових стаканчиків на користь екологічних і багаторазових.
8. Учасники щорічної акції «За чисте довкілля» та двомісячника чистоти.
9. Рятуємо птахів взимку, бо є учасниками акції «Годівничка».
10. Реалізували проект Грін Хауз у дворі школи.
 - ✓ Юннатівському руху цього року -95!
 - ✓ Це роки постійних змін у суспільстві

- ✓ **Це** 95 років постійної і безперервної турботи про природу і довкілля.
- ✓ **Ми** -нове покоління і маємо безліч ідей!
- ✓ **Ми** енергійні і знаємо куди спрямувати свою невичерпну енергію.
- ✓ **Ми** діємо, щоб допомогти природі!

РАЗОМ: Ти пам'ятай від нас залежить майбуття

І що кожен наш крок дає Землі життя.
 Як дерево одне може почати ліс,
 Так само твоя дія рятує цілий світ.
 Спливає день за днем, а рік за роком йде

РАЗОМ: Юннатія невпинно свою службу несе. За покликом іди, ніколи не звертай,
 Бо із усіх занять найкраще наше – знай!
**ПОСАДИ! ЗБЕРЕЖИ! ЗАХИСТИ!
 ОХОРОНЯЙ! ЛЮБИ! РЯТУЙ! (разом)
 ЗАКЛЮЧНІ СЛОВА**

Людина — не цар, а частина природи.
 Природа повітря нам, воду дає.
 І їжу, й красу — їй нічого не шкода.
 І ділиться всім, що в ній доброго є.
 І з вдячністю кожен дарунки приймає:
 Повітря, водичку і їжу, й красу
 Людина і звір, і жучок, що літає,
 І пташка, що п'є з квітки чисту росу.

В гармонії треба з природою жити
Всім нам, щоб довкілля повсюди цвіло.
А шкоди природі не можна робити,
Щоб добре і людям, і звірам було.
Планета красива, жива чарівна.
і знаєм Земля для людей всіх одна.
І людям потрібно завжди пам'ятати:
Земля — це наш дім і космічне житло.
Тому про довкілля нам треба подбати,
Щоб затишно всім в цьому домі було.
(ПІСНЯ –ТАНЕЦЬ)

**ЗВУЧИТЬ ПІСНЯ (О. Винник
"Як жити без тебе")**

Не можна прожити без чистої води,
В степу чи Карпатах без неї куди?
Повітря без чистого нам не прожить,
Тож треба природу берегти і любити.
Заклик наш - природу треба любити.
Скажіть як без неї можна прожити?

Заклик наш хай кожен у залі почує
Хай летить над світом немов білий
птах.

Вірим ми, разом нам вистачить сили,
Зберегти красу України в віках.[4]

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ.

ДЕНЬ ЮНОГО НАТУРАЛІСТА У ШКОЛІ

(план заходів)

Понеділок. Інформаційна хвилина про види росли і тварин, занесених до Червоної книги України.(учні по класах читають повідомлення).

Вівторок. Виставка малюнків і плакатів «Збережемо природу рідного краю»

Середа. Виставка «Знайомі – незнайомці» (на виставці представлені різні овочі, фрукти, квіти і про них, на окремих картках, надруковано цікаві факти).

Четвер. Свято осені для початкової школи.

П'ятниця. Екскурсія екологічною стежкою.

ШКІЛЬНЕ СВЯТО ПТАХІВ

(Звучить музика. Діти-квіти розбігаються по залу, присідають і вдають, що сплять. Дві дівчинки-сонячні промінчики бігають між ними і дзвіночками будять їх від сну).

1-Й СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЧИК:

Годі, квіточки, вам спати
Час давно вже вам вставати
Гляньте, сонечко сміється
В небі жайворонок в'ється
В'ється, радісно співає
Він весну вам сповіщає.

2-Й СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЧИК:

А весна та чарівниця
Щиро вам несе гостинці
Пташка, рибка, звір на волі
Божа бджілка, квітка в полі –
Всі весною оживають
Весну-красну прославляють.
(Квіти пробуджуються,
позіхають, встають)

1- КВІТКА: Що трапилось? Чую дзвін!

Та звідки він?

2- КВІТКА: Хто нас розбудив

ми так солодко спали (позіхає)
Я здогадалась! Мабуть це вже
весна.

1-КВІТКА: То чому не чути співу пташок.

2-КВІТКА: І струмочки чомусь не дзюрчать

3- КВІТКА: Певно ми за швидко прокинулись,
давайте ще подрімаємо. (хочуть знову заснути,
але промінчики настирливо будять їх
дзвониками).

ПРОМІНЧИК: Прокидайтесь, прокидайтесь Це
ми сонячні промінчики ПРОМІНЧИК: Досить
спати милі квіточки, на вас чекає велика справа.

1 ПРОМІНЧИК: прокидайтеся, будемо весну
закликати Перелітних птахів зустрічати, бо яка ж
то весна, коли не чути голосного щебетання
пернатих. Здавна вважали, що тепло приносять
на крилах саме перелітні птахи.

1. Це куди подівся сніг
З гірки біля дому
Він струмочками побіг
Не догнать нікому.
2. З ним втекла сама зима
по одній дорозі
гляньте льоду вже нема
і нема морозів.
3. Там струмочок веде свою
пісеньку в долині
скоро проліски в гаю
розцвітуться сині
4. Бач, трава зазеленіла
чуєш, річка зашуміла
пісня лине над полями
небо кличе журавлями
то зелена веснонька пишно йде.
5. По всіх усядах пісня лине
усе пробуджує від сну
і всі комашки, всі рослини
вітають чарівну весну
Пташиний спів вона несе
Тепло і перші квіти
Весна іде, весна іде
Весну вітайте, діти! [4]

ВЕСНА: Добрий день, любі діти
Добрий день всім гостям свята

Знаю, ви мене чекали
І пісні мені співали
зла зима мене не пускала
Холодними снігами замітала
Але ви її прогнали
І мене, свою весну
Дружно врятували
Вийшла я з лісу, лугові вклонилась
Від вітру і сонця луг зазеленився
А до мене трави у полях вигинались
А за ними в лузі завітали квіти Починаю, друзі,
по Землі ходити

ВЕСНА.

Я – Весна! Я – Весна!
Для всіх чарівна, запашна.
Я приїхала з дарами,
Та з братами – місяцями.

Березень.

Збудився зі снігу я – і сплила крига.
Це почалась Весна, а не відлига.
Озвалися журавлики вгорі,
У весняному небі голубім,
А на гілках шпачки, синиці,
Пісні заводять горобці –
Уклінно дякують Весні.

Квітень.

Набувся березень доволі,
І весь у яр струмками тік,

З'явивсь я, Квітець – провісник.
Вже травичка кісоньки
Зелені розпускає,
І вже пташина пісенька
Полинула з ліска.

Травень.

А чим же місяць Травень
Поміж братами славен?
Іду і весело співаю
Святкові пісні,
І громом над полями
Лунаю я гучним.
Я Травень, ясний Травень,
Святково землю вбрав
В яскравий, свіжий одяг
З рясних зелених трав.

ВЕСНА. А зараз пропонуємо учасникам свята виявити кращого знавця птахів. Запрошуємо по одному представнику з кожного класу і пропонуємо їм показати птаха за допомогою міміки та жестів, слова при цьому показі вимовляти не можна.

СОНЦЕ. А тепер до вашої уваги ЗАГАДКИ ПРО ПТАХІВ. Обов'язковою умовою є правило піднятої руки.

1. Сіла пташка на дубку, завела своє ку-ку!
Стрепенулись їжачок, заєць і козулі.

Всіх збудив той голосок, пісенька ...(зозулі).

2. За вікном сніжок, піднялася віхола,
Але бачу я пташок, що сидять під стріхою:
Чив-чив-чив , чив-чив-чив. Хто співати їх
навчив?
Пташенята сірі ці звуться...(горобці).

4. Ми пішли до гаю вдвох – я й сестра Маринка.
А в гаю тім тьох та тьох, та іще так дзвінко...
Що за співанки? Чий? То співають ...(солов'ї).

5. Відлітають за моря, у краї далекі,
На будинках гнізда в'ють.
Звуть же їх ...(лелеки).

6. Що воно за дивна птиця –
Світла денного боїться.
Дзьоб гачком, великі очі,
І не спиться їй щоночі.
Ху-ху-ху! – кричить вона.
Відгадали! Це...(сова).

7. Прилетіли гості,
Сіли на помості,
Без сокири, без лопати
Поробили собі хати.
(Пташки).

8. Без сокири і без рук, а дім будує.
(Пташка).

9. В мене є великий хист,
Я співаю, як артист.
Спів мій радісний усюди.
Дуже люблять слухати люди. (Соловей).

10. Всяк в блакитнім піджачку, в рожевій
сорочці.
В нас зимою по садку гуляють. Як гості.
(Снігурі).

11. Уночі гуляє, а вдень відпочиває,
Має круглі очі. Бачить серед ночі. (Сова.).

12. Сам вечірньої години заховався в кущ калини
Та на дудочку одну грає пісню чарівну.
(Соловей).

13. Хоч я не молоток – по дереву вдаряю.
Кожнісінький куток обстежити бажаю. (Дятел).

14. Хто гнізда свого не має. Яйця іншим
підкидає.
Та у лісі в холодку все кує: ку-ку, ку-ку!?
(Зозуля).

15. На одній нозі стою. А другу я грию.
Цілий день на озері шукаю їжу я. (Чапля).

17. У садочку . понад тином.
Я зробив йому хатину,
Він навколо обдивився,
Засміявся й поселився. (Шпак).

18. Швидко скрізь цей птах літає,
Безліч мошок поїдає,
За вікном гніздо будує,
Тільки в нас він не зимує. (Ластівка).

19. Сам я маленький, чубчик гостренький, всіх
зустрічаю,
«О-ду-ду» своє співаю.
(Одуд).

20. Які ноги заввишки , такий ніс завдовжки,
Хату на хаті має, жабам рахунок має. (Лелека).

21. Довгохвостий строкатий птах.
Живе в лісах.
Любить блискучі речі. (Сорока).

24. Хто має носик долото?
Ним комах з кори виймає,
Про здоров'я в лісі дбає.
(Дятел)

ВЕСНА. Кожна людина чекає на весну, бо після холодної зими так хочеться погрітися на сонечку, помилуватися зеленим різнотрав'ям, вдихнути пахощі квітів. То ж послухаємо вірші, які підготували, діти до нашого свята (школярі читають вірші).

СОНЦЕ. Зверніть увагу на наших юних майстрів, як добре вони підготувалися до зустрічі птахів, які чудові шпаківні та синичники виготовили. (Запрошуємо всіх на сцену. Нагороджуємо.)

ВЕСНА. Бачу любі мої друзі, що знаєте про птахів ви дуже багато, і хочу вам запропонувати намалювати птаха, Кожен представник від класу отримає назву певного птаха і спробує зобразити його, а потім покаже залу, а нам потрібно буде розгадати якого птаха зображено.

СОНЦЕ. А зараз до вашої уваги

Цікаві відомості про птахів

1. Найменша із пташок в світі – колібрі. Довжина її – 60 мм, маса – 1.5 г ; Зустріти їх можна на всьому американському континенті. А в Україні найменшого птаха називають – корольок.
2. Найбільший і найважчий птах на Землі – африканський страус. Його маса сягає 80-100 кг. Ріст – до 2,5 м
3. Дуже довгий язик у зеленого дятла (14 см), висовується такий язик на віддаль, яка більша за довжину дзьоба в 4 рази.

4. Найважчий літаючий птах – дрохва. Маса тіла – до 21 кг, а ріст – до 103 см.
5. Качки і гуси не бояться морозів. Вони витримують температури -110
6. Сорока будує інколи 4 гнізда: одне справжнє, а 3 порожніх. В одному з цих гнізд вона сідає і видає голосні звуки . Пересидівши там небезпеку, вона перелітає до справжнього гнізда. Над кожним гніздом дах з гілок, над справжнім дах міцний, ретельно оплетений гілками так міцно, що майже не пропускає дощу. В пустих гніздах дах робиться абияк.
7. Комахоїдні пташки найкорисніші. Наприклад. Пара синиць за 13 днів вигодування приносять 10000 комах (400 раз на добу кожна). Виводить 10-12 пташенят двічі на рік. .
8. Вік життя птахів дуже різний: чапля – 24, лелека – 23, морські чайки – 20, ластівки – 15, дикі голуби – 13, горобці - 10, жайворонки – 8, перепела – 7, дрозди – 7, кулик – 3.
9. Птахів найбільше приваблює червоний колір. Вони звертають увагу на червоні ягоди: вишні, малину, горобину, калину.
10. Швидкість польоту сокола під час падіння на здобич – 360 км/год.
11. Орли, грифи можуть набирати висоту до 6-7 тис. м.
12. Свої яйця в чужі гнізда підкидають зозулі та дикі качки.

ВЕСНА. Серед птахів людина не має ворогів. Правда, хижі птахи крадуть курчат, каченят, гусенят. Великі яструби і сови можуть поцупити навіть дорослу птицю. А найбільші орли можуть вкрасти ягня, козенятко. І все ж користі від птахів значно більше, ніж шкоди.

Ти повинен, друже, знати:
Уявляєш, скільки птах
Може нищить, поїдати
Гризунів, черви, комах!
Тож птахи із нами в спілці
Поля й лісу сторожі
Сови, дятли, чижі.
Тож як стрінеш не путящих,
Що біжать поза двором
Видирати гнізда в хащах, -
Їх одразу присором.
Бо птахи працюють ревно,
Поїдаючи комах,
І до вечора в них, певно
Аж оскома на дзьобах.[4]

СОНЦЕ. Отож, друзі, бережімо пташок, допомагаймо їм. Не можна чіпати, руйнувати їхні гнізда. Пташки зникають через нерозумне ставлення до них людини.

Рослини і звірі – то наші брати.
Ми – старші, і маємо їх берегти,
Щоб нас не винила зламана гілка,

Сполоханий птах, налякана білка.
Хай краще з довірою, як і годиться,
Вам сяде на руку маленька синиця.
І ніжно гілками цілує в лице
Посаджене вами в саду деревце.

ВЕСНА. Любі друзі! Ми з вами – частинка природи, і нас єднає спільний дім – Земля. Матінка – Земля. Діти і прадіди довірили нам чисті ріки й джерела, буйні діброви та гаї з усякою звіриною, птахами, жайворонкові степи і квітчасті луки. Наша природа багата, добра і мудра. Вона дарує свої скарби і нічогосінько не просить від нас. Будьмо ж і ми, люди, уважними та добрими до неї!

СОНЦЕ І ВЕСНА (разом) Дякуємо за увагу до нових зустрічей!

(У сценарії використані вірші Надії Красоткіної)
[4]

ВИСНОВКИ

Процес формування екологічної компетентності складний і потребує відповідальної підготовки, наполегливої роботи, результатом якої є життєвий досвід. Саме

екологічне виховання і покликане створити всі умови для розвитку екологічної компетентності.

У першому розділі роботи проаналізовано теоретичні відомості про форми і методи екологічного виховання, розкрито сутність таких понять як: екологічна свідомість, екологічна культура, які є визначальними у розвитку екологічної компетентності.

У другому розділі висвітлено практичне застосування форм і методів екологічного виховання в освітньому процесі та наведено приклади методичних розробок: екскурсій, свята птахів, виступу екологічної агітбригади, дидактичних ігор екологічного змісту.

Отже, сформована у здобувачів освіти екологічна компетентність, забезпечить у майбутньому гармонійну взаємодію людини і природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Димашевська Х. Б. Екологічні ігри. Посібник з екологічного виховання для

- дітей середнього шкільного віку. –
Бережани, 2013. – 56 с.
2. Енциклопедія сучасної України
https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18680
 3. Закон України «Про освіту»
 4. Красоткіна Н. <https://krasotkina.com/>
 5. Лановенко О. Г., Остапішина О. О.
Словник – довідник з екології : навч.-метод. посіб. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. – 226 с. (еколог мислення , культура вихов)
 6. Навчальні програми
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
 7. Науково-методичний журнал «Біологія» -
Х.: Вид. група «Основа».-2003р. №3
 8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів Природознавство 5 клас. Гільберг Т. Г. та ін. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804
 9. Сухомлинський В.О.
https://pidru4niki.com/16801028/pedagogika/ideyi_suhomlinskogo_zdiysnennya

10. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 528 с
11. Формування екологічної компетентності школярів: наук.- метод. посібник / Н.А.Пустовіт, О.Л.Пруцакова, Л.Д.Руденко, О.О.Колонькова. — К.: «Педагогічна думка», 2008. — 64 с

ДОДАТОК 1

**1. ЕКСКУРСІЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ
СТЕЖКОЮ**
ДОДАТОК 2

2. УРОКИ СЕРЕД ПРИРОДИ

ДОДАТОК 3

3. СВЯТО ПТАХІВ

ДОДАТОК 4

4. ВИСТУП ЕКОЛОГІЧНОЇ АГІТБРИГАДИ «БАРВІНОК»